
Zihin Engelliler

Yazar

Prof.Dr. Süleyman ERİPEK

ÜNİTE

4

Amaçlar

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- zihin engelli çocuklara ve eğitimlerine ilişkin temel kavramlara sahip olabilecek,
- zihin engelli çocukları ve problemlerini daha iyi anlayabilecek,
- zihin engelli çocuklara sağlanan özel eğitim olanaklarını açıklayabilecek,
- zihin engelli çocuklar ve eğitimlerine ilişkin kaynakları daha kolaylıkla izleyebilir duruma geleceksiniz.

İçindekiler

- Giriş 39
 - Tanım 39
 - Sınıflandırma 42
 - Nedenler 43
 - Eğitim Yaklaşımları 44
 - Türkiye'de Zihin Engelli Çocukların Eğitimleri 48
 - Özet 50
 - Değerlendirme Soruları 50
 - Başvurulan ve Yararlanılacak Kaynaklar 51
-

1. Giriş

Çoğumuzun zihin engellilik durumu hakkında az çok bir bilgisi vardır. Ancak bu bilgimiz eksik olduğu kadar bir çok yanlış da içermektedir.

Bu ünite de ilkin zihin engellilik durumunun ne olduğunu anlamaya çalışacağız, daha sonra bu çocukların eğitilmeleri alanındaki en son gelişmeler üzerinde duracağız.

2. Tanım

Geçmişten günümüze zihin engelliğin pek çok tanımı yapılmıştır. Konuyla başlangıçta tıpçıların ilgilenmesi nedeniyle yapılan ilk tanımlar tıbbi ağırlıklı olmuştur.

Zihin engelliğin tanımının yapılması niçin önemlidir? Açıklayınız.

Bazı çocuklar ve gençler akademik, sosyal ve özbakım becerilerinde yaşlılarından ciddi bir biçimde geri kalırlar. Bunlar çevrelerindeki insanlar tarafından kolaylıkla farkına varılırlar. Bu durumda olan çocuk ve gençler için zihin engelliliğin nasıl tanımlandığı, görünen köy klavuz istemez örneği, o kadar önemli değildir. Ancak bu durumda olanlar zihinsel engellilerin çok ufak bir bölümünü oluşturmaktadır.

Zihin engellilerin büyük bir bölümünü yaşlılarından hafif derecede gerilik gösteren çocuk ve gençler oluşturmaktadır. Bunlar kolaylıkla farkına varılamazlar. Bu durumda gereksinim duydukları özel hizmet ve eğitim programlarından yararlanamazlar. Bu nedenle zihin engellilik durumunun tanımlanması önemli olmaktadır.

Yapılan zihin engellilik tanımları içerisinde en yaygın olarak benimsenen ve kullanılan tanım, AAMR olarak bilinen komitenin 1992 yılında "geri zekalılık" terimini kullanarak yaptığı tanımdır.

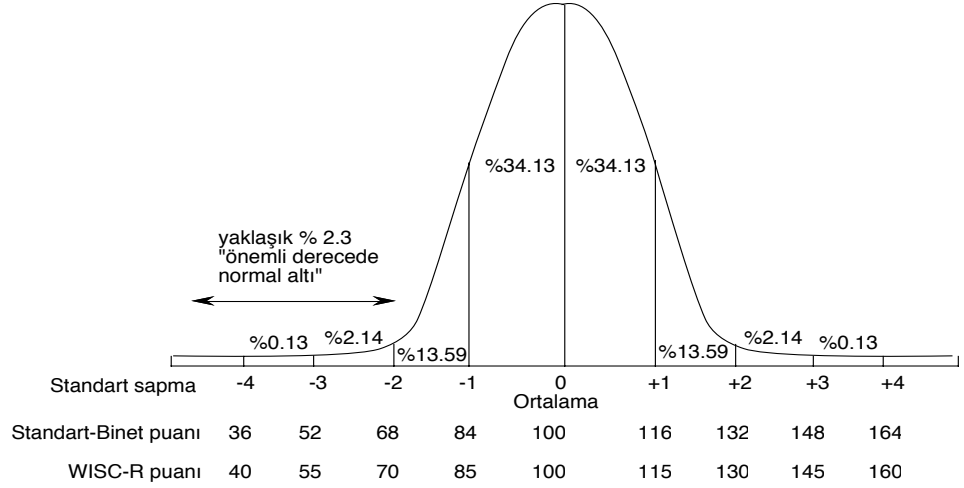
Geri zekalılık halihazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıkları göstermektedir. Bu, zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı, bunun yanı sıra zihinsel işlevlerle ilişkili uyumsal beceri alanlarından (İletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zaman ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme durumudur. Geri zekalılık 18 yaşından önce ortaya çıkmaktadır.

Şimdi bu uzunca denilebilecek tanımda yer alan öğeleri ve bağlantıları tek tek açıklayalım.

- *Zihin engellilik halihazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıkları göstermektedir... Zihin*

engellilik belli başlı günlük yaşam becerilerini öğrenme ve yerine getirmede ciddi güçlükler olarak tanımlanmaktadır.

- *Zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı...* Güvenirliği ve geçerliği yüksek zeka testlerinde alınan puanın (-2) standart sapmanın altında olmasıdır. Bunun karşılığı 70-75 ZB puanı olarak kabul edilmektedir (Bkz. Şekil 4.1)

Şekil 4.1: Zeka Bölümü Puanlarının Kuramsal Dağılımı

- *Bunun yanı sıra...* Zihinsel işlevler tek başına zihin engellilik durumunun tanımlanması için yeterli değildir. Aynı zamanda uyumsal becerilerde de sınırlılıkların olması gerekir.
- *Zihinsel işlevlerle ilişkili sınırlılıklar...* Uyumsal becerilerdeki sınırlılıklar zihinsel işlevlerdeki sınırlılıklarla ilişkilidir.
- *Uyumsal beceri alanlarından (sıralanan) iki ya da fazlasında sınırlılık gösterme...* Sınırlılıktan söz edebilmek için tanımda sıralanan on beceri alanından en az ikisinde sınırlılığın bulunması gerekmektedir.
- *İletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yaratma, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boz zaman ve iş...* Bu beceri alanları başarılı bir yaşam sürdürmenin temelinde yer almaktadır. Zihin engellilerin özel eğitim gereksinimlerinin önemli bir bölümü bu becerilerle yakından ilişkilidir.

Her bir beceri alanında yer alan beceriler takvim yaşına göre farklılık gösterebilmektedir.

- *Zihin engellilik 18 yaşından önce ortaya çıkmaktadır...* 18 Yaş dolayları çoğu toplumlarda bireylerin yetişkinlik rollerini yerine getirmelerinin beklendiği bir yaşır.

Yapılan zihin engellilik tanımının uygulanmasında dört varsayımın gözönünde bulundurulması gerekmektedir. Bu varsayımlar tanımın ayrılmaz öğeleridir. Tanımdan ayrı olarak düşünülemezler. Dolayısıyla zihin engelli çocukların tanılanmalarında ve özel eğitim hizmetlerinin sunulmasında bu varsayımların gözönünde bulundurulması gerekir.

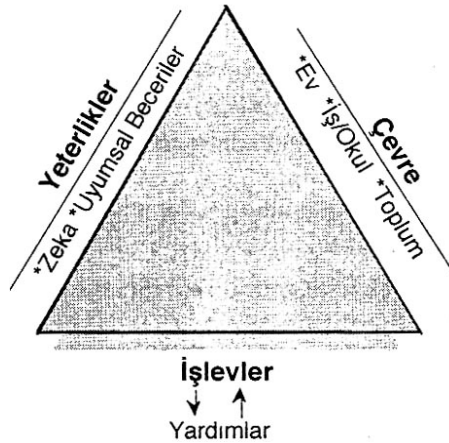
Varsayım 1: Geçerli bir tanılamada kültürel ve dil farklılıkları olduğu kadar iletişim ve davranış özelliklerindeki farklılıklar da gözönünde bulundurulur.

Varsayım 2: Uyumsal becerilerde sınırlılıklar bireyin yaşatlarının bulunduğu tipik çevre koşullarında geçerlidir ve bireyin bireysel destek gereksinimlerine bağlı olarak ortaya çıkar.

Varsayım 3: Bazı uyumsal becerilerde görülen sınırlılıklar tüm becerilerde ve kişisel yeterliklerde de sınırlılığın olacağı anlamına gelmez. Birey diğer uyumsal becerilerde ve kişisel yeterliklerde güçlü olabilir.

Varsayım 4: Genellikle, belirli süre uygulanan uygun özel eğitim hizmetleri sonucunda zihin engelli bireyin yaşam işlevlerinde ilerlemeler görülür.

Şekil 4.2'de tanımda yer alan üç temel öğenin birbiriyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğu gösterilmektedir.

Şekil 4.2: Zihin Engellilik Tanımının Genel Yapısı

Şekildeki üçgenin sol kenarında yer alan yeterlikler zihinsel ve uyumsal becerilerdeki sınırlılıklarla ilişkili işlevleri göstermektedir. Üçgenin sağ kenarı işlevlerde sınırlılığın anlam taşıdığı çevreyi tanımlamaktadır. Üçgenin tabanı işlevleri ve bunları etkileyen yardımların var olup olmadığını göstermektedir. Öyle ki çevrenin sunduğu uygun yardımlar bireyin işlevlerini geliştirebilir ya da bu yardımların olmaması, olumsuz çevre koşulları çocuğun durumu kötüleştirebilir.

Şekil 4.2 deki üçgenin eşkenar olmasının sizce anlamı nedir? Açıklayınız.

Burada bir kez daha zihin engellilik durumunun bireyin yaşadığı çevre koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamak gerekiyor. Zihin engellilik yeterlikler ile çevrenin istekleri arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir tür yetersizlik (işlevlerde sınırlılık) durumunu göstermektedir.

Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı'nca benimsenen zihin engellilik tanımı ya da tanımları maalesef mevcut gelişmeleri yansıtmamaktadır. 1990 yılında yayınlanan Eğitilebilir Çocuklar İlkokul Programında zihin engelli çocuklar "geri zekalı" adı altında şöyle tanımlanmaktadır:

Doğumdan önce, doğum esnasında ve sonraki gelişim sürecinde oluşan çeşitli nedenlerle zihin, sosyal, olgunluk, psikodevimsel gelişim ve fonksiyonlarda sürekli yavaşlama, duraklama ve gerileme sonucu olarak yaşitlarına göre 1/4 ve daha yüksek oranda gerilik ve yetersizliği nedeniyle normal eğitim programından yararlanamayan.

Programda yer alan bu tanım ile açıklanan tanım arasındaki benzerlik ve farklılıkları listeleyiniz.

3. Sınıflandırma

Yapılan yeni zihin engellilik tanımının en önemli özelliği, işlevsel olmasıdır. 1970'li yılların öncesinde yapılan tanımlarda zeka bölümü (ZB) puanı tek ölçüt olarak ele alınmakta idi. ZB puanı, zeka testleri üzerinde yapılan tartışmalar bir yana, bireyin zihinsel yeterliklerini açıklamada oldukça yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla ZB puanına bakarak çocuğun gereksinim duyduğu yardımın profilini çıkarmak mümkün olamamaktadır.

Yeni yaklaşımda gereksinim duyulan yardımlar çok disiplinli bir ekip tarafından Çizelge 4.1'de gösterilen yoğunluk düzeylerine göre tanımlanmakta ve sınıflandırılmaktadır. Bu yapılırken aşağıda sunulan dört boyut dikkate alınmaktadır:

- **Boyut I** : Zihinsel İşlevler ve Uyumsal Beceriler
- **Boyut II** : Psikolojik / Duygusal Özellikler (örneğin davranış problemleri)
- **Boyut III** : Bedensel / Sağlık / Nedensel Özellikler
- **Boyut IV** : Çevresel Özellikler

Çizelge 4.1: Zihin Engellilerin Gereksinim Duydukları Yardımın Yoğunluk Düzeyine Göre Sınıflandırılması

Seyrek	Her zaman yardıma gereksinim yoktur. Yalnızca yaflamın geçifli dönemlerinde (örneğin okula bafllama) kısa süreli yardıma gereksinim vardır. Zaman zaman yardımlar yüksek ya da düflük yoğunlukta olabilir.
Sınırlı	Uzunca bir süre yardıma gereksinim vardır. Ancak bu yardım seyrek olarak yapılan yardım niteliğinde deşildir. Bir sonraki yardım düzeyine göre daha az personele gereksinim vardır ve hizmetin maliyeti daha düflüktür.
Yoğun	En azından belirli ortamlarda (ifl ya da okul) sürekli (örneğin her gün) yardıma gereksinim vardır. Yardım belirli bir zamanla sınırlı deşildir. Uzun süreli yardıma gereksinim vardır.
Yaygın	Sürekli ve yüksek yoğunlukta yardıma gereksinim vardır. Yaygın yardım tipik olarak sınırlı ve yoğun yardımlarda olduğundan daha fazla personeli gerektirir.

Buna göre çocuğun gereksinim duyduğu yardımın tipi ve yoğunluğu her bir boyutta ayrı ayrı ayrıntılı bir biçimde değerlendirilir. Bunun için geliştirilmiş değerlendirme araçları vardır. Örneğin uyumsal beceriler boyutunda sıralanan, tanımda da yer alan on becerinin herbirine ilişkin bir çok değerlendirme maddesi yer almaktadır.

Sonuç olarak günümüzde, zihin engelli çocukların ağırlık derecelerine göre; hafif, orta, ağır ya da buna paralel olarak eğitilebilir, öğretilbilir, ağır şekilde sınıflandırılması yaklaşımından vazgeçilmiş görölmektedir.

Bu gelişmeler Türkiye'de yürürlükte olan yönetmelik ve programlara henüz yansiyabilmiş değıildir. Halen yürürlükte olan Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Özel Okullar Yönetmeliğinin 6. maddesinde zihin engelli çocuklar Eğitilebilir, Öğretilbilir ve Klinik Bakıma Muhtaç olarak Sınıflandırılmaktadır.

Esasen yapılan tüm tanım ve sınıflandırmalar, bilimdeki gelişmelerin bir ürünüdür. Önemli olan bu gelişmelere açık olmak, onların arkasında kalmamak hatta mevcut gelişmelere katkılar getirmektir. Yoksa yarın mutlaka yeni tanım ve sınıflandırmalar yapılacaktır.

4. Nedenler

Bugün zihin engelliliğın bilebildiğimiz 250'den fazla nedeni vardır. Ancak çoğu zihin engellilik durumunda kesin neden ya da nedenler bilinmemektedir. A.B.D. yapılan bir çalışmaya göre hafif derecede zihin engellilerin yarısında, ağır derecede zihin engellilerin % 30'unda neden bilinmemektedir.

Nedenleri bilmenin iki önemli yararı var. Birincisi nedenleri bilirsek en azından bir bölümünü önleyebiliriz, toplumu koruyucu önlemler konusunda aydınlayabiliriz. İkincisi, neden ya da nedenlerin bilinmesi bize eğitim konusunda bazı ipuçları verebilir. Örneğin Down Hastalığı olan çocukların bazı ortak özelliklerinden söz edilebilmektedir.

4.1. Organik Nedenler

Organik nedenler biyolojik ve tıbbi nedenleri kapsamaktadır. Ancak konu uzun bir nedenler listesi oluşturmaktan çok daha karmaşıktır. Oluşturulan bu tür listelerdeki nedenler sıklıkla zihin engellilik durumu ile çağrışmakla birlikte, bunların varlığı mutlaka zihin engellilik durumunu ortaya çıkarmayabilir ya da ortaya çok daha ağır bir tablo çıkabilir.

4.2. Çevresel Nedenler

Zihin engellilerin % 80-85'ini hafif derecede geri olanlar oluşturmaktadır. Bunların çoğunluğunda herhangi bir organik nedene rastlanmamaktadır. Bu gibi durumlarda neden olarak *psikososyal dezavantaj* gösterilmektedir. Psikososyal dezavantaj genellikle erken çocukluk döneminde yaşanan yoksul sosyal ve kültürel çevreyi tanımlamaktadır. Bu konuda kesin kanıtlar olmamakla birlikte günümüzde hafif derecede zihin engellilik durumunda psikososyal dezavantajların önemli rol oynadığına inanılmaktadır.

5. Eğitim Yaklaşımları

5.1. Eğitim Programlarının Amaçları

Zihin engelli çocukların ne öğrenmeye gereksinimleri var?

Yakın bir zamana kadar hafif derecede zihin engellilere, geleneksel akademik konu alanlarının ağırlıklı olduğu genel eğitim programları yavaşlatılmış ve sadeleştirilmiş bir biçimde uygulanıyordu. Daha ağır derecedeki çocuklarda ise günlük yaşam etkinlikleri için gerekli ya da önkoşul olduğu düşünülen becerilerin öğretimine (bu etkinliklerle yeterince ilişki kurulmaksızın) ağırlık veriliyordu. Saatlerce, günlerce kovaya küpler konuyor, nesnelere renklerine göre gruplandırılıyordu.

Bu çocuklara bu kadar bilgi yüklemenin, bir çok beceriyi ölçsüz bir biçimde öğretmenin onlara ne yararı olabilir? Yaşamlarını daha bağımsız bir biçimde sürdürmelerini sağlar mı?

Bu nedenle, bu çocuklara ne öğreteceğiz sorusuna yanıt olarak "işlevsel akademik

beceriler" ve "bağımsız yaşama becerileri" diyoruz.

- **İşlevsel Akademik Beceriler**

Burada işlevsellikten amaçlanan, öğretilecek bilgi ve becerilerin günlük yaşamda, evde, toplumda ve çevrede kullanılabilir, işe yarar olmasıdır. Ancak bunu yaparken bireysel farklılıkları dikkate almak gerekir. Çünkü bir zihin engelli çocuk için gerekli olan bir bilgi ya da beceri diğeri için olmayabilir. Bunun için şu sorulara yanıt aramamız gerekir:

- a. Programın içeriği evde, okulda ya da toplumda mümkün olduğunca bağımsız işlevlerde bulunmak için gerekli olan bilgi ve beceriler üzerinde yoğunlaşmakta mıdır?
- b. İçerik gelecekteki gereksinimleri karşılayacak nitelikte midir?
- c. Çocuğun ailesi içeriğin hem halihazırdaki hem de gelecekteki gereksinimler için önemli olduğunu düşünmekte midir?
- d. Çocuk içeriğin hem halihazırdaki hem de gelecekteki gereksinimler için önemli olduğunu düşünmekte midir?
- e. İçerik çocuğun takvim yaşına ve halihazırdaki zihinsel, akademik ya da davranışsal performans (başarı) düzeyine uygun mudur?
- f. Çocuğun kavram ve becerileri öğrenmemesinin sonuçları neler olur?

Öğretilmesi düşünülen herhangi bir becerinin işlevsel olup olmadığına karar verirken belki de en basit yolu, zihin engelli çocuğun "21 yaşında olduğumda buna gereksinimim olacak mı?" sorusuna vereceği yanıtı bakılmasıdır.

Çocuğa sunulacak eğitim programlarına karar verirken dayanak noktası bu soruya verilecek yanıt olmalıdır. Ufak yaşlardaki zihin engelli çocuklar bu soruya yanıt veremezler. Bu nedenle aileler ve öğretmenler bu soruya onlar adına yanıt vermelidir.

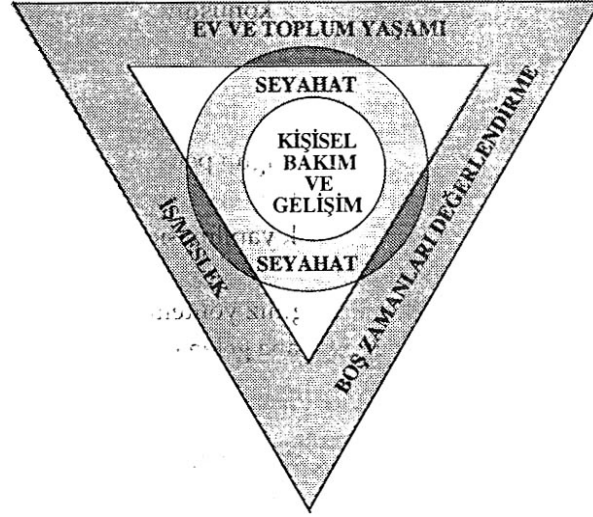
- **Bağımsız Yaşama Becerileri**

Bağımsız yaşama becerileri farklı biçimlerde gruplandırılmakta ve sıralanmaktadır. Üstelik bu becerilere verilen önem bir toplumdan diğerine farklılık gösterebilmektedir. Bu konuda Dever'in yaptığı sınıflama uygulamada geniş kabul görmektedir.

Dever toplumsal yaşayış becerileri adı altında 300 öğretimsel amaç belirlenmiştir. Bunlar beş başlık altında gruplandırılmıştır.

- Kişisel bakım ve gelişim
- Ev ve toplum yaşamı
- İş / meslek
- Boş zamanları değerlendirme
- Seyahat

Şekil 4.3'de bu beş alan ve bunların birbiriyle ilişkisi gösterilmektedir.

Şekil 4.3: Toplumsal Yaşam Becerileri

5.2. Öğretim Yöntemleri

Zihin engelli çocukların eğitimlerinde daha etkili öğretim yöntemleri arayışları günümüzde de sürmektedir. Bu arayışlar içerisinde **davranışçı yaklaşım** ya da **uygulamalı davranış analizi** yöntemleri başarılı sonuçlar vermektedir.

Uygulamalı davranış analizi kısaca, arzu edilen öğrenmelerin sağlanması için çevredeki olayların sistemli bir biçimde düzenlenmesi olarak tanımlanabilir. Uygulamalı davranış analizi içerisinde yüzlerce özel öğretim tekniği yer almakla birlikte yöntemin temelini altı temel süreç oluşturmaktadır:

- Yeni beceri ya da öğretilecek davranışın açık bir biçimde tanımının ve görev analizinin yapılması.
- Öğrencinin beceriye ilişkin performansının doğrudan ve sıklıkla ölçülmesi.
- Öğretimde öğrencinin aktif katılımının sağlanması.
- Öğrenci performansına hemen ve sistematik geri bildirim sağlanması.
- Uyaran kontrolü yoluyla doğru öğrenci tepkilerinin öğretim amaçlı ipuçlarından ya da yardımlardan doğal ortamlardaki uyaranlara transfer edilmesi.
- Yeni öğrenilmiş becerilerin farklı ortamlarda genellenmesi ve sürdürülmesi yollarının geliştirilmesi.

- **Görev Analizi**

Çocuğa öğretilecek karmaşık ya da bir çok basamaktan oluşan davranış ya da becerileri ufak, öğretilmesi kolay alt görevlere bölmektir. Daha sonra elde edilen alt beceriler ya da görevler ard arda sıralanır.

Görev analizinde elde edilen alt beceriler çocuğun durumunu değerlendirmede dolayısıyla öğretime nereden başlayacağımız konusunda bize yardımcı olur.

- **Doğrudan ve Sıklıkla Ölçümler**

Burada doğrudan ölçümden amaçlanan çocuğun performansının o becerinin geçtiği doğal ortamlarda objektif olarak kaydedilmesidir. Sıklıkla ölçümden amaçlanan ölçümlerin öğretim boyunca sürekli olarak yapılmasıdır.

Bu yapılmazsa herşeyden önce uyguladığımız yöntemin çocuk için etkili olup olmadığına karar veremeyiz. Çocukta meydana gelen gelişmeleri gözümüzden kaçırabiliriz.

Doğrudan ve sürekli yapılan ölçümler zihin engelli çocuğun öğretim çalışmalarının planlamasında da bize önemli bilgiler verir.

- **Çocuğun Aktif Katılımı**

Zihin engelli çocuğun öğretim süreci içerisinde aktif olması etkili öğrenme açısından son derecede önemlidir.

Bu nedenle zihin engelli çocuğun öğretime etkin katılımı sağlanmalı, bu yöndeki davranışları cesaretlendirilmeli ve pekiştirilmelidir.

- **Sistemik Geri Bildirim**

Çocuğa bulunduğu performansa ilişkin bilgi sağlanmasına geri bildirim diyoruz. Geri bildirim doğru yanıt ya da tepkiler için olumlu geri bildirim, doğru olmayan yanıt ya da tepkiler için hata düzeltme olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Doğru yanıtları övgü ve pozitif pekiştiricilerin diğer türleri izler. Yanlış ya da hatalı yanıtlar öğrencinin cesaretini kırmadan sistemik olarak düzeltilir.

- **Uyaran Kontrolü**

Deneme yanılma yoluyla öğrenme normal çocuklarda etkili bir yöntem olabilir. Ancak zihin engelli çocukların geçmişte yoğun başarısızlıklar yaşadıkları düşünüldüğünde, bu yöntemin onlar için pek uygun olmadığı söylenebilir. Etkili bir öğretim sürecinde, bu çocukların doğru yanıt verme ya da tepkide bulunma olasılıkları mutlaka artırılmalıdır. Bunu sağlamanın başta gelen yollarından birisi ipucu verilmesi

ya da yardım edilmesidir. Yapılacak yardım ya da verilecek ipucu "şöyle yap", "böyle yap", "şuraya dikkat et", "evet" gibi sözel nitelikte olabilir. Çocuğa nasıl yapacağı gösterilir ya da model olunabilir. Yapılacak yardım bedensel de olabilir, çocuğa dokunularak, elleri ya da vücudu yönlendirilir.

Burada önemli olan çocuğun başarılı olmasını sağlamaktır. Bunu yaparken yardımı giderek azaltmamız gerekir. Hedef, çocuğun davranışla ilgili doğal ortamlarda var olan ipuçlarına tepkide bulunur hale gelmesidir. Bir başka deyişle davranış ya da beceriyi bir başkasının uyarı ya da yardımına gereksinim olmaksızın yerine getirmesidir.

Her zaman az yardım çok yardıma yeğlenmelidir.

- **Genelleme ve Sürdürme**

Burada genelleme ve sürdürmeden amaçlanan öğrencinin öğrendiği bir beceriyi farklı ortamlarda uygulayabilmesi ve öğrenmenin kalıcı olmasıdır.

Öğrenmede genelleme ve sürekliliği gerçekleştirebilmenin belki de en etkili yolu; öğretim çalışmalarının mümkün olduğunca doğal ortamlarda gerçekleştirilmesi ve bu ortamlarda yerine getirilen becerilerin pekiştirilmesidir.

6. Türkiye'de Zihin Engelli Çocukların Eğitimleri

Tanım bölümünde de değinildiği gibi, Türkiye'de zihin engellilik durumu tek bir boyutta, zekada gerilik boyutunda ele alınmaktadır. En azından uygulamadaki durum budur.

Daha önce de belirtildiği gibi, zihin engellilerin büyük çoğunluğunu hafif derecede olanlar oluşturmaktadır. Bu gruba giren çocukların farkedilmeleri çoğu kez ilköğretim öncesinde mümkün olamamaktadır. Çünkü bu çocuklar okul öncesi dönemde yaşlılarından farklı davranışlar göstermemektedirler ya da gösterdikleri farklılıklar çok azdır, dolayısıyla gözden kaçmaktadırlar. Ancak okula başlandığında yaşanan yoğun okuma-yazma ve akademik öğrenme yaşantıları, bu çocuklar ile yaşlıları arasındaki farkı daha açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Türkiye'de zihin engelli çocukların tanınmaları ve uygun özel eğitim ortamlarına yerleştirilmelerinden illerde bulunan rehberlik ve araştırma merkezleri sorumludur. Rehberlik ve araştırma merkezleri genellikle okullarda yaptığı taramalarla ya da siz, öğretmenlerin gönderdiği öğrencileri inceleyerek bu çocukları belirler. Bu gruptaki çocukların çok azını anne babası elinden tutup rehberlik ve araştırma merkezine getirir.

Bu işleyişle ilgili olarak, rehberlik ve araştırma merkezlerinin olanaklarının sınırlı olması, bu nedenle her okula ulaşamaması, zihin engellilik durumunun belirlen-

mesinde yalnızca zeka bölümü puanının dikkate alınması, yapılan taramalarda görüşlerine başvuru alan öğretmenlerin bu konuda yeterince bilgi sahibi olmamaları, sıklıkla eleştiri konusu yapılmaktadır.

Gerilik durumları orta ve ağır derecede olan zihin engelli çocuklar çoğu kez okul öncesinde farkına varılırlar. Çünkü yaşlıları ile aralarında gözle görülebilecek ciddi farklılıklar vardır.

Konunun eğitim boyutuna bakıldığında, son 10-15 yıl içerisinde kaydedilen olumlu gelişmelere rağmen ortaya iç açıcı bir tablo çıkmamaktadır. İlköğretim çağındaki zihin engelli çocukların ancak % 5'ine özel eğitim olanakları sağlanabilmektedir. Geriye kalan çocuklar ya düşe kalka normal sınıflara devam etmekte ya da en doğal hakları olan eğitim hakkından yoksun bırakılmaktadırlar.

Türkiye'de ilköğretimin 8 yıla çıkarılması kararının zihin engelli çocukların eğitimlerine yansımaları henüz netlik kazanmamıştır. Bu olası yeniden yapılanma süreci öncesinde sınırlı sayıda zihin engelli çocuğa sağlanan özel eğitim olanakları şöyle özetlenebilir.

Zihin engellilik durumları hafif derecede olan çocuklar genellikle normal okulların bünyesinde olan özel eğitim sınıflarına yerleştirilmektedir. 1997-1998 öğretim yılında da bu sınıfların sayısı bine yakındır. Bu sınıflarda özel eğitim programları uygulanmaktadır. Mezun olan öğrenciler o bölgede varsa çiraklık düzeyinde eğitim veren dört yıllık meslek okullarına devam etmektedirler. Bu okulların sayısı 30'u aşmıştır.

Son yıllarda ikinci üniteye açıklanan kaynaştırma ilkesi uyarınca bu çocukların eğitim gereksinimlerinin onları yaşlılarından ayırmadan, normal sınıflarda karşılanmasına özen gösterilmektedir. Ancak gerekli destek hizmetlerinin sağlanmasında ciddi problemler vardır.

Zihin engelli çocukları nereye kadar olağan yaşamın dışında tutabiliriz?

Zihin engellilik durumu orta ve ağır derecede olan çocuklar ilköğretim düzeyinde eğitim-uygulama okullarına devam etmektedirler. Bu okulların sayısı 50'ye ulaşmıştır. Gündüzlü olan bu okulları bitiren çocuklar buldukları bölgede var ise sayıları yine 50'yi bulan mesleki eğitim merkezlerine devam etmektedirler.

Sıralanan tüm bu sınıf ve okullarda görev yapan öğretmenlerin çoğunluğunu normal sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Halen, üç üniversitede bu çocukların eğitimleri alanına öğretmen yetiştiren dört yıllık lisans programları bulunmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bu okulların yanısıra üniversiteler ve gönüllü kuruluşların bünyesinde bu çocuklar için açılmış pek çok program, merkez ya da birim bulunmaktadır. Bunların tamamına yakını gündüzlüdür.

Özet

Zihin engellilik durumu, en kısa anlatımla, hali hazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıklar gösterme olarak tanımlanmaktadır.

Zihin engelliler, farklı boyutlarda duydukları yardımın yoğunluk derecesine göre sınıflandırılmaktadırlar.

Zihin engelliliğin bilinen 250'den fazla nedeni vardır. Ancak bu nedenlerle zihin engellilik durumu arasında birebir bir ilişki yoktur.

Zihin engelli çocukların eğitimlerinin temel amacı, onların bağımsız yaşama becerilerini daha da geliştirmektir.

Zihin engelli çocukların eğitimlerinde uygulamalı davranış analizi yöntemi yaygın olarak kullanılmaktadır.

Türkiye'de zihin engelli çocukların ancak ufak bir bölümüne özel eğitim hizmetleri sunulabilmektedir.

Değerlendirme Soruları

Aşağıdaki soruların yanıtlarını verilen seçenekler arasından bulunuz.

1. Yapılan ilk zihin engellilik tanımlarında aşağıdaki özelliklerden hangisi yer almıştır?
 - A. Tıbbi
 - B. Psikolojik
 - C. Sosyal
 - D. Kültürel
 - E. Psikososyal
2. Günümüzde yaygın olarak benimsenen AAMR'nin 1992 tanımı daha önce yapılan tanımlardan hangi yönüyle farklılaşmaktadır?
 - A. Daha işlevsel olması
 - B. Uyumsal becerilere daha fazla önem vermesi
 - C. Zihinsel işlevlere daha fazla önem vermesi
 - D. Yaş sınırı getirmesi
 - E. Kapsamının daha geniş olması

3. Zeka bölümü puanlarının kuramsal dağılımına göre WISC-R puanında (-2) standart sapmanın karşılığı zeka bölümü (ZB) puanı aşağıdakilerden hangisidir?
- A. 50 ZB
B. 55 ZB
C. 60 ZB
D. 65 ZB
E. 70 ZB
4. Aşağıdakilerden hangisi, zihin engellilik tanımının uygulanmasında gözönünde bulundurulması gereken varsayımlardan birisi **değildir**?
- A. İletişim ve davranış özelliklerindeki farklılıkların gözönünde bulundurulması
B. Kültürel ve dil farklılıklarının gözönünde bulundurulması
C. Zihinsel işlevlerdeki sınırlılıkların mutlaka uyumsal becerilerde sınırlılıklara neden olmayacağını gözönünde bulundurulması
D. Bireyin bazı uyumsal becerilerde ve kişisel yeterliklerde güçlü olabileceğinin gözönünde bulundurulması
E. Uygun özel eğitim hizmetlerinin zihin engelli bireyin yaşam işlevlerinde ilerlemelere neden olacağını gözönünde bulundurulması
5. Aşağıdaki öğretim yöntemlerinden hangisi zihin engelli çocukların eğitimlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır?
- A. Sunuş Yoluyla Öğretim
B. Buluş Yoluyla Öğretim
C. Tam Öğretim Yoluyla Öğretim
D. Uygulamalı Davranış Analizi Yoluyla Öğretim
E. Araştırma-Soruşturma Yoluyla Öğretim

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Eripek, S. **Zihinsel Engelli Çocuklar** (2. Basım). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1996.

Fiscus, E.D. ve C.J. Mandell. **Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının Geliştirilmesi**. (Editör: G. Akçamete. Çevirenler: H.G. Şenel ve E.Tekin.) Ankara: 1997.

Heward, W.L. **Exceptional Children** (5. Basım). New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1996.

İftar, G.K., B.Birkan ve A.Uysal. **Zihin Özürlü Çocuklara Kavram Öğretimi**. Eskişehir: Mesleki Eğitim Yayınları, 1997.

Özsoy, Y., M.Özyürek ve S.Eripek. **Özel Eğitime Giriş** (8. Basım). Ankara: Karatepe Yayınları, 1997.

Özyürek, M. **Sınıfta Davranış Yönetimi**. Ankara: Karatepe Yayınları, 1996.